

Literatúra v oddychovom čase

(Tvorba pre deti a mládež v roku 2002)

ZUZANA STANISLAVOVÁ

Predovšetkým si pripomeňme, že rok 2001 sme svojho času komentovali ako čas opätovnej generačnej plurality literárnej tvorby pre deti a mládež, v rámci čoho sa objavilo (resp. novou knižkou potvrdilo) niekoľko perspektívnych mladých prozaikov a začal sa črtat aj členitejší žánrový a hodnotový reliéf detskej literatúry. Žiaľ, z uvedených aspektov rok 2002 v pôvodnej detskej literatúre opäť signalizuje prítlmenú invenciu. V týchto intenciách je stabilným trendom pretrvávajúca dominantnosť fantazijného tvorivého princípu, a teda aj žánru rozprávky. Vedúca pozícia rozprávkového žánru však ani tentoraz neznamená len výhru. Súvisí s ňou totiž i priživovanie sa na jeho prirodzenej čitateľskej príťažlivosti, čo sa v roku 2002 stalo dosť vypuklým javom. A tak rozprávka jestvuje nielen v početných žánrových variantoch, ale aj v rozmanitej hodnotovej škále od textov imaginatívnych, cez remeselnú sériovosť a vulgarizovanú deskripciu až po čistý amate-rizmus.

Pozoruhodných rozprávkových kníh vyšlo v roku 2002 niekoľko. Väčšinou ich vytvorili autori strednej generácie. Patrí k nim napríklad knižka *Marianny Grznárovej Dvaja na ceste* (Mladé letá). V družnom putovaní klauna maliara a klauna muzikanta s jazvečíkom Činčilom je spredmetnené šťastie, aké sa rodí zo schopnosti vnímať svet ako zázrak. Atmosféra pohody a farebnej obrazotvornosti, burleskné nápady, vy-

naliezavosť hrdinov v každej šlamastike a krásna bezstarostnosť bytia – to všetko evokuje pôvab detského vychutnávania života.

Skúsený prozaik *Ján Uličiansky* sa knihou *Pán Prváčik* (Buvik) opäť prezentoval ako tvorca príbehov pre najmenších čitateľov a ako rozprávkar, ktorý „nažitú“ skúsenosť a pocitovosť filtruje cez bohatú predstavivosť. O nasmerovaní najnovšej knižky k prvočitateľom svedčí nielen edícia Lahké čítanie, typ písma, ale aj typ príbehu s jednoduchou lineárnou stavbou a s prehľadne vystávaným sujetom. Jemná, nevtieravá a zmysluplne využitá fantazijnosť prvého rozprávkového príbehu anticipuje atmosféru i sémantiku ostatných troch rozprávok: keď sa pán Prváčik stane nepotrebným pre dospelých, vstúpi do rozprávkovej knižky, aby svojou skrytou prítomnosťou pomohol deťom zdolávať ťažkú aktivitu (čítanie). Hrdinom každého príbehu je potom síce človek nevýbojný, nezbadaný, ba tak trochu azda až zakríknutý, ktorý sa však napokon vždy ukáže ako vnútorne silný a schopný potešiť iných snom o slobode, o šťastí, o autentickej sebarealizácii. Podtextová melanchólia vyplýva z vedomia bezmocnosti človeka zoči-voči psychosociálnym aspektom súčasnej doby. Uličianskeho rozprávky patria k tomu druhu čítania, v ktorom „lahkosť“ neznamená infantilnosť.

Takéto kvality majú aj niektoré reedície vydané pod novým menom. Na-

príklad kniha *Jána Navrátila Prvák z najmenšej lavice* (Mladé letá), ktorá je vlastne pripomenutím Navrátilovej staršej knižky *Belasý maják*. Láska a neha babky, dedka, ota a mamy Hraškovcov k malému predškólakovi Miškovi, ktorý je primálny na to, aby ho zobrali za prváka a rodina mu sklamanie kompenzuje tak, že vytvorí školu doma, sú dojmavé i komické. Maják-nafukovacia žirafa, ktorý z lásky k chlapčatú vymyslia rodičia a starí rodičia, aby vždy trafil domov, je apoteózou domova ako priestoru láskyplného bezpečia. Humorná nadsádzka a pôvabná detská naivita úspešne zabraňujú tomu, aby sa teplá atmosféra zvrhla na sentimentalitu.

Reedíciou výberového charakteru je antológia autorských rozprávok *Usmej sa, srdiečko* (Mladé letá). Editorka Alena Hošková nadviazala na dlhoročnú dobrú mladoleťácku tradíciu takýchto kníh. A tak „*Humorné rozprávky z Mladých liet*“ (taký je podtitul) ponúkli detskému čitateľovi zvolený žáner v rozličných žánrových variantoch a od predstaviteľov všetkých generačných vrstiev slovenských autorov 20. storočia, počnúc klasikom J. C. Hronským až po debutanta P. Karpinského. Napriek vysokému počtu knižných novínok rozprávkovej proveniencie má takýto výber zmysel najmenej z dvoch dôvodov: jednak pre umelecky reprezentatívnu kvalitu textov, jednak pre prezentáciu rozprávok, z ktorých mnohé by možno zostali zabudnuté v málo dostupných knižkách.

Dobrodružne ladený rozprávkový príbeh, koncipovaný do piatich častí predelených hádankovými „intermezami“ a rámcovaný komiksovo stvárenými pasážami, ponúkol detským čitateľom *Peter Glocko* pod názvom *Šťastenka a Čierny pán alebo Desat' hradov, sto pokladov* (Vydavateľstvo

Adrián Štefanko CORNEA). Sujetovú osnovu príbehu tvorí krátka povesť o Šťastenkovi (pôvodne sa nachádza v rovnomennej knihe autorových povestí) a o jeho putovaní po svete, v suжете sú využité, miestami možno až nadužité, ľudové frazeologizmy. Kniha je dokladom profesionálneho rozprávačského umenia P. Glocka. Jej tradične rozprávkový konflikt presne vyjadruje anotačný podtitul: *Napínavý príbeh o zázračnom hľadačovi pokladov a jeho večnom prenasledovateľovi, ale najmä o tom, že čisté srdce vždy zvíťazí nad čiernou zlobou...*

V novej knihe *Romana Brata Pochabý škriatok* (Perfekt) je do literárnej podoby spracovaných osem „*Rozprávok z večerníčkového seriálu Čo videli stromy*“. Okrem genézy (transformácia z iného znakového systému) i kompozícia tejto knižky je totožná s autorovou prvotinou pre deti *Tvrdohlavý baran*. Tematicky originálne príbehy sa aj tentoraz odvinú z dialógu dievčatka Katarínky so stromami, ktoré sú rozprávačmi príbehov. Naračnú situáciu rámcuje otcovský vzťah k dcére a otcova čarovná premena do animálnej podoby, v ktorej nezbadane dohľadne na dcérku a popritom si vypočuje príbeh. V porovnaní s prvou knihou je tento rámec podstatne disciplinovanejší, autor sa zbavil slovného balastu a sentimentalizujúcich sklonov, ktoré rozprávanie najviac zaťažovali práve v rámcujúcich pasážach, stavebne zjednodušil a spriehľadnil výpoveď. Celý príbeh sa tak zdynamizoval, zmysel rámcujúcich častí sa stal čitateľnejším a ich súvislosť s vlastnou rozprávkou logickejšou. Druhú knihu *Romana Brata* možno vnímať ako tematický prínos do pôvodnej rozprávkovej tvorby.

Typ rozprávok-rozprávání spomienkového charakteru, aký má v slovenskej

CORNEA). Sujetová tvorí krátká povest (pôvodne sa nachádza v knihe autorových populárnych povestí po svete, v súhrnnej knihe možno až nadčasovej literatúry. Kniha je profesionálne rozprávača P. Glocka. Jej tradičné konflikty presne vyjadruje titul: *Napínavý príbeh o hľadáčovi pokladov a jeho nasledovateľovi, ale najmä o srdce vždy zvíťazí nad*

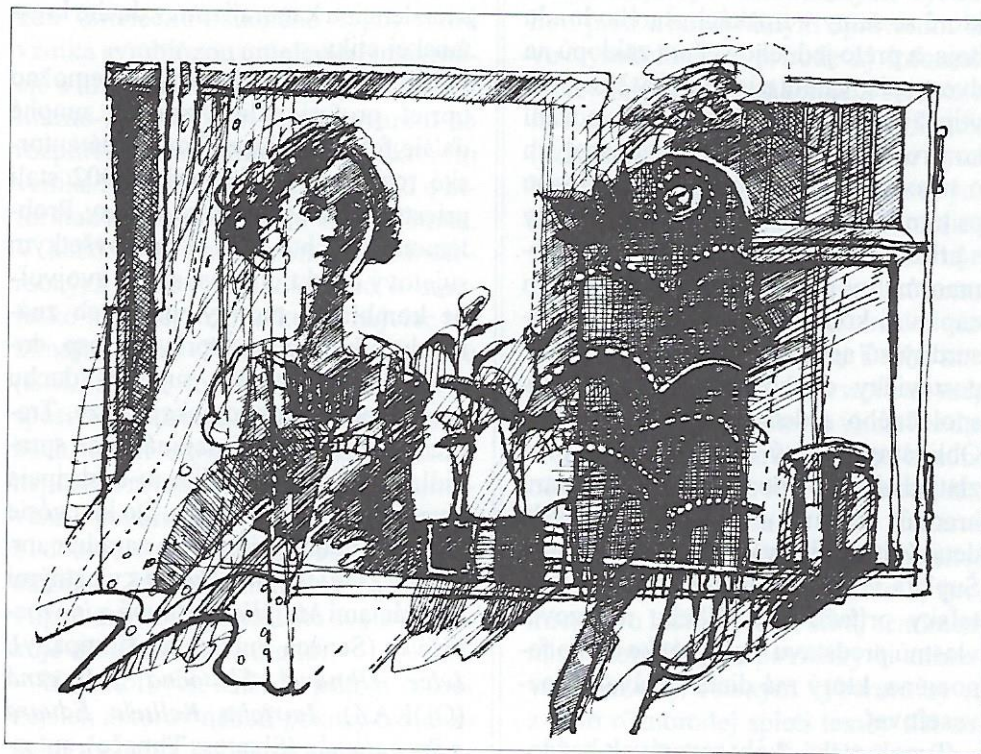
the Romana Brata Po (Perfekt) je do literárnej tvorby vstúpil osem „Rozprávateľského seriálu *Čo videli v genézy (transformácia literárneho systému) i kompozície je totožná s autorovou tvorby deti Tvrdohlavý baran. Práve príbehy sa aj ten dialógu dievčatka Katariny, ktoré sú rozprávačskými situáciou rámcujúce k dcére a otcova čarovanimálnej podoby, v ktorých pohľadne na dcérku a pokračuje príbeh. V porovnaní je tento rámec podstatne najlepší, autor sa zbavil tu a sentimentalizujúcich rozprávania najviac zavrátených pasážach, zjednotil a spriehľadnil výprave sa tak zdynamicizujúcich častí sa stal čístejšou súvislosťou s vlastnou literatúrou. Druhá kniha možno vnímať ako tesne do pôvodnej rozprávko-*

vo-rozprávání spomienku, aký má v slovenskej

literatúre dávne tradície, nájde detský čitateľ v knihe *Jána Turana Kocúrik na čerešni* (Mladé letá). Poviedky majú zreteľný autopsívny charakter: sprítomňujú príhody z autorovho detstva, dospelosti a starootcovské zážitky, zdôrazňujú vnímavý vzťah k prírode i krehkosť a zraniteľnosť sveta živých bytostí. V pravidelnom rytme sa striedajú s veršovanými príbehmi, ktoré sa vyznačujú personifikačným aspektom a funkčným využitím jazykovej hry. Turanova knižka ako celok akceptuje hodnoty patriarchálneho sveta a znamená pretrvanie tradičného rustikálneho životu v slovenskej literatúre na serióznej slovesnej úrovni.

Ani jeden rok nechýbajú v rozprávateľskej ponuke texty zábavného typu. Do kategórie moderných úsmevných rozprávok patrí dvojautorská prvotina

Miše Štefankovičovej a Zuzany Predmerskej Ema a Barón v meste (IKAR). Rozprávanie o dievčatku Eme a jej mopslíkovi Barónovi je svieže a vtipné, počnúc úvodnou epizódkou o tom, ako si Ema psíka nadobudla, až po mopslíkove absurdné zaľúbenecké avantúry (k ľavej dvojhrbej alebo k tuleniačke). Magický príznak, teda schopnosť dievčatka komunikovať so psíkom, je spolu s charakterovou kresbou zvieracieho protagonistu funkčne využitým zdrojom veselosti a základom komických gagov. Sympatický zmysel pre recéziu má aj pripojený „slovník cudzích slov“, v ktorom sa vysvetľujú pojmy vytlačené v texte kurzívou. V každom prípade možno túto prózu považovať za vydarený príspevok do kontextu modernej rozprávateľskej tvorby.

S. Dusík / R. Dobiáš: *Velké bílé vtáky*

Rozprávko-modulovaná zábavnosť má však veľmi často podobu triviálneho, prostoducho-jednoplánového príbehu. K takým patrí rozprávka **Blaženy Mikšíkovej** *Belások a Belásenka* (Mladé letá). O tomto voľnom pokračovaní idylických príhod motýlika Beláska bola zmienka už v bilancii tvorby 2001 – kniha sa totiž na knižných pulkoch objavila hneď začiatkom roka 2002 a „priplietla“ sa do hodnoteného kontextu. Na pôvodnom komentovaní niečo čosi meniť ani v reflexii o roku 2002. Triviálne, idylické texty systematicky vydáva Junior a v jeho rámci v posledných rokoch pravidelne figuruje aj **Václav Šuplata**. Okrem vyslovene komerčných titulov, ktorým nemá zmysel venovať pozornosť, vydal však na pomery spomínaného vydavateľstva vcelku zaujímavú knihu *S duchmi je vždy veselo*. Šesť príbehov o strašidielkach, ktoré sa samy v troskách starého hradu boja, a preto jedného večera zaklopú na dvere spisovateľa a jeho dcéry Niky, má vtip aj rozprávačský švih. Na pozadí konfrontácie presvedčenia dospelých o neexistencii duchov s ich faktickou prítomnosťou, dospelostnej racionality s prirodzenou detskou fantáziou, je paranormálny prvok vďačným nositeľom napätia i komiky. Zdrojom veselej absurdity sú aj charakterovo ozvláštnené postavičky duchov, ktoré majú veľa spoločného s detskou prirodzenosťou. Obligátny šťastný záver (truhlica plná zlatých dukátov pomôže premeniť starú hradnú zrúcaninu na raj v zmysle detských predstáv) len potvrdzuje, že Šuplata v tomto nenáročnom, ale čitateľsky príťažlivom príbehu realizoval vlastnú predstavu o rozprávke ako o fenoméne, ktorý má dieťa zabávať a rozveseľovať.

Typologickú škálu rozprávok každoročne dotvárajú (okrem nových vydaní

a výberov folklórnych rozprávok, ktorým teraz nebudeme venovať pozornosť) ešte dve kategórie žánru: autorské imitácie ľudovej rozprávky a rozprávky s didaktickými aspektmi. Práve v týchto modifikáciách autorskej rozprávkovej tvorby sa však vyskytuje najviac amaterizmu, nimi sa prezentuje najviac tvorcov skromnejšie obdarených literárnym talentom.

Spomedzi skúsených autorov cyklus imitatívnych rozprávok vydala **Katarína Habovštiaková**. Príbehy knihy *Ako sa chcel kráľ naučiť múdro kraľovať a iné rozprávky* (Regent) sú tematicky zamerané na remeselníkov. Asi najoriginálnejšia je rovnomenná rozprávka, v ktorej autorka vybudovala sujet pomocou zaujímavej kombinácie frazeologizmov. Inakšie prózy Kataríny Habovštiakovej predstavujú hybrid medzi rozprávkovým a povestovým žánrom s tendenciou k moralizmu v duchu kresťanskej etiky.

Kým K. Habovštiakovej nemožno uprieť profesionálny prístup, mnohé ďalšie folklorizujúce aj moderné autorské rozprávky sa i v roku 2002 stali priestorom pre amatérské pokusy. Problémom takýchto kníh je predovšetkým sujetový eklekticismus: autori svojvoľne kombinujú motívy viacerých známych folklórnych rozprávok, resp. dotvárajú rozprávkový sujet v duchu sentimentálno-romantickej prózy. Tradičná rozprávková imaginácia sa spravidla stratila a nahradila ju deskripcia a verbalistická poetizácia. Do kategórie takýchto publikácií možno zaradiť napr. debuty **Danice Pauličkovej** s vlastnými ilustráciami *Motýlia kráľovná a iné rozprávky* (Seneca Publishing Company), **Ivice Uhnavej** *Skutočná princezná* (ODKAZ), **Imricha Belluša** *Eduard a Snehulienka* (Sb press Tlmače), autorskú parafrázu Malej morskej panny

klórných rozprávok, ktorých budeme venovať pozornosť kategórie žánru: autorské rozprávky a rozprávky aspektmi. Práve v týchto autorskej rozprávke však vyskytuje najviac sa prezentuje najviac obdarených literárnych autorov cyklus rozprávok vydala **Katarína**. Príbehy knihy *Ako naučiť múdro kralovať* (Regent) sú tematicky meselníkov. Asi najrovnomená rozprávka, ktorá vybuďovala sučet kombinácie frazeologické prózy Kataríny Hapredstavujú hybrid medzi a povestovým žánrom moralizmu v duchu kres-

Habovštiakovej nemožno národný prístup, mnohé aj moderné autor-ty sa i v roku 2002 stali amatérske pokusy. Problém kníh je predovšetkým ecizmus: autori svojvoľ-ty motívy viacerých známych rozprávok, resp. do-rovkový sučet v duchu o-romantickej prózy. Tra-ová imaginácia sa sprava nahradila ju deskripcia a poetizácia. Do kategórie kácií možno zaradiť napr. *Pauličkovej* s vlastnými *Mojlia kráľovná a iné roz-* (Publishing Company), *Skutočná princezná* *Buricha Belluša Eduard* (Sb press Tlmače), autor- Malej morskej panny

v *Staromodrej rozprávke Igora Smelého* (Vydavateľstvo M. Vaška). Niektoré ďalšie rozprávkové debuty z minulého roka majú už celkom provinčnú úroveň – týka sa to napríklad knižky *Edity Žilíkovej Bol raz jeden strom. Rozprávky z Veľkého Zálužia podľa rozprávania Márie Mikulovej* (s ilustráciami autorky vydala Agentúra Paleta), alebo paperbackového vydania próz a básní *Fany Jursovej Pehavka a iné rozprávky* (PTK-ECHO, ilustrované kresbami 13-ročného dievčaťa).

Osobitnú kategóriu rozprávkových textov, s tendenciou kvantitatívne mohutnieť, tvoria didaktické rozprávky. Ich zámerom je prostredníctvom rozprávkového príbehu, teda pomocou epického princípu, nenápadne a zaujímavým ponúknuť dieťaťu vecné poznatky alebo vštepiť mu mravné hodnoty. Hranica medzi didaktickou rozprávkou umelecko-náučného typu, ktorá vzniká symbiózou umeleckej imaginácie a informatívnej roviny, a medzi utilitárno-didaktickým parazitovaním na rozprávkovom princípe, pri ktorom vzniká zlepenec epického príbehu a informatívneho obsahu, je veľmi jemná. V každom prípade spomedzi minulo-ročných titulov takéhoto typu k umelecko-náučnej rozprávke asi najviac inklinuje debut *Táne Luckej Bonifác* (BELTS). Je to živé rozprávanie na spôsob Čapkovej Dášanky, ibaže o mačkách, o ich zvykoch a naturele, ktoré nepochybne vzniklo na základe vnímavého pozorovania mačacieho sveta a dobrých rozprávačských dispozícií autorky. Zvolený animálny rozprávač vtipne ozvláštňuje videnie sveta a evokuje zážitkovú autenticitu.

U niekoľkých ďalších, pritom skúsenejších autorov neboli pokusy o didaktickú rozprávku nijako mimoriadne vydarené. Rozprávkou *Kto spozná levíka,*

rád si s ním potyká (DAXE) sa po knihách jazykovo orientovaných riekaniak a kaligramov prezentovala **Danuša Dragulová-Faktorová**. Autorka prostredníctvom animovaných príbehov sprostredkúva deťom základné informácie o elektrine (o jej výrobe, transporte, použití a šetrnom využívaní). Tradičný personifikačný princíp a príbehovosť sú evidentne v službách aktuálnych poznatkov (a reklamného sponzora), mnohokrát si však navzájom prekážajú. Okrem toho obsahové zameranie textu nekorešponduje s jeho banálnym titulom. Bez problémov nie je ani didaktická rozprávka **Renáty Bočkayovej-Vasekovej Tatránkovia** (Tranoscius). V tejto svojej druhej knihe autorka využila podobný princíp animácie ako v prvotine Štúplik a vybrané slová. Príbehy s utilitárnym mravným zameraním majú byť v istom zmysle výstrahou pred neadekvátnym správaním sa vo vysokohorskej prírode aj informáciou o jej prísnych zákonoch. Funkčne, hoci konvenčne využitá personifikácia (škriatkovia už svojimi menami symbolizujú spätosť s končiarimi Vysokých Tatier, ku ktorým patria, a konaním čitateľne konkretizujú čarovnú moc hôr) nezakryla kompozičnú difúznosť textu, takže epika často vyznieva len ako moralisticky využitá rekvizita. Druhá kniha **Jany Nagajovej Spievajúca veža** (KARNAT-Karol Pástor) s viditeľne duchovným rozmerom je zasa značne nesúrodá zo žánrového i hodnotového hľadiska. Nájdu sa v nej literárne vypracované rozprávky-podobenstvá o kresťanských hodnotách života, spomienkovo ladené prózy, ale aj sentimentálne moralizujúce poviedky či animované príbehy. Prísny výberom by sa z tejto rôznorodnej spleti textov dal zostaviť nevelký súbor lyrických symbolických rozprávok.

Aspoň okrajovo spomeňme komerčnú tvorbu využívajúcu interaktívny prístup k detským čitateľom, ako sú publikácie *Kataríny Gillerovej-Brezníkovej Moja kamarátka knižka* (EPOS) a ďalšia zo série publikácií *Igora Adamca a Martina Vaneka*, teraz s názvom *Veľký svet malého predškolača. Čo má vedieť predškolač* (Príroda). Deti si v nich môžu čítať, môžu si do nich maľovať, písať, dotvárať príbeh (hoci nijako nie nápadito), môžu riešiť hádanky, slovné hračky, dozvedia sa jednoduché informácie a prípadne dostanú za vypracovanie a prečítanie celej knižky vysvedčenie. Poviedky a rozprávky K. Gillerovej-Brezníkovej sú nevtieravo didaktické, verše sú triviálne, u Adamca a Vaneka miestami až stupidné (majú napr. aj takúto podobu: *V júli máme prázdniny, / môžeme robiť koniny. / Kúpime si žuvinu, pôjdeme na didžinu.*). Publikácie sa nedajú považovať za literárne umenie, v lepšom prípade je to úžitkový prostriedok na stimulovanie detského záujmu o pravidelný kontakt s knihou, v tom horšom vyslovená komercia.

K úžitkovým publikáciám patrí však aj svojrázne a invenčne stavaný cyklus pravopisných cvičení *Daniela Heviera Diktátor* (HEVI), ktorému nemožno uprieť istú mieru estetickéj hodnoty, alebo tretia knižka hádaniek, rébusov, hlavolamov *Jozefa Pavloviča Zábavné oriešky pre bystré hlavičky* (Mladé letá). Pavlovič aj tentoraz počíta s adresátom rozmanitého veku, lebo niektoré rébussy sú jednoduché, iné náročnejšie, zamerané na rozvinutie divergentného myslenia, na pohotovosť úsudku i bystrosť postrehu.

Okrem rozprávok je každoročnou súčasťou bibliografií detskej literatúry povestí. Z hľadiska intencionality je to žáner nejednoznačný. Povestovú ponuku intencne smerujúcu k mladému čitate-

ľovi znamená nový výber z tvorby *Jozefa Horáka Slovenské povesti* (Mladé letá). Tematicky presahujú úzky región podsitnianskeho kraja a znamenajú obohatenie súčasnej ponuky v tomto žánri o jeho už klasickú literárnu hodnotu. Na rozdiel od Horákových povestí publikácie vydávané Maticou slovenskou ako príspevky do povestovej mapy Slovenska zrejme nepočítajú iba s detským príjemcom, skôr s príjemcom vekovo nešpecifikovaným. S tým súvisí ich stavba aj prítomnosť dôkladnejšieho vecného komentára. V uvedenej sérii vyšli minulého roku tri knihy povestí. Svoj tradičný tatranský región zmapoval *Anton Marec* v knihe *Tatranské povesti*, sledujúc bájoslovný pôvod a vybrané motívy tatranskej reality (poklady, doliny, plesá, faunu, človeka a jeho život, zbojnícke tradície, osídlenie). Ohľad na detského čitateľa prezrádza rozsah a sujetová stavba Marecových povestí. *Ján Podmanický* v *Kysuckých povestiach* rekonštruuje historický prierez dejinami tohto regiónu od pohanských čias a počiatkov kresťanstva až po 19. storočie, ako to zachytáva ľudová i literárna tradícia. Fabulačne košaté rozprávanie s romanticko-sentimentálnymi zápletkami, niektoré i s baladickým a legendovým príznakom, inklinuje väčšinou k etiologickému a etymologickému typu povesti. Jednoduchší a literárne strohejší charakter majú záznamy ústnej povestovej tradície *Štefana Meliša Kráľ Matej pod Manínom*. Tematická rôznorodosť si vynútila komponovanie do niekoľkých cyklov. Tieto povesti si zachovali autentickjší žánrový charakter než povesti Podmanického.

Väčšina povestí, ktoré každoročne na Slovensku vyjdú, má však z literárneho aspektu iba okrajovejší význam. Pars pro toto môže takýto typ predmetného

nový výber z tvorby *Jo-*
lovenské povesti (Mladé
y presahujú úzky región
o kraja a znamenajú
časnej ponuky v tomto
klasickú literárnu hod-
el od Horákových povestí
dávanej Maticou sloven-
evky do povestovej mapy
me nepočítajú iba s det-
m, skôr s príjemcom ve-
kovaným. S tým súvisí
ritomnosť dôkladnejšie-
mentára. V uvedenej sé-
ho roku tri knihy povestí
činný tatranský región
on *Marec* v knihe *Tat-*
n, sledujúc bájoslovný
né motívy tatranskej rea-
doliny, plesá, faunu, člo-
tvot, zbojnícke tradície,
Mad na detského čitateľa
ah a sujetová stavba *Ma-*
vestí *Ján Podmanický*
povestiach rekonštruuje
rez dejinami tohto regiónu
ých čias a počiatkov kres-
19. storočia, ako to za-
vá i literárna tradícia.
né rozprávanie s roman-
nými zápletkami, nie-
čickými a legendovými
klmuje väčšinou k etiolo-
ymologickému typu po-
chší a literárne strohejší
ziznamy ústnej povestí
šafana *Meliša Kráľ Ma-*
om. Tematická rôznoro-
nía komponovanie do
kov. Tieto povesti si za-
ckejší žánrový charakter
dmanického.

vestí, ktoré každoročne na
dú, má však z literárneho
krajovejší význam. Pars
akýto typ predmetného

žánru zastúpiť napr. kniha *Eriky Mato-*
nokovej Lačnovské povesti (Prešov-
Kušnír). Hybridné útvary pohybujúce
sa na pomedzí povesti a sentimentálno-
romantickej prózy so zdôrazneným
sociálnym aspektom sú pre podobné
publikácie charakteristické vo všeobec-
nosti. Ich prínos spočíva najčastejšie
v objave novej, originálnej látky (napr.
v spomenutom prípade sú to zaujímavé
sujety ľudovej tradície z rusínskej loka-
lity Lačnov-Lipovce na území Šariša).

Okruhu tvorby, ktorá systémovo sle-
duje príťažlivé sprostredkovanie faktic-
kého poznania, sa systematicky a na vy-
sokej adjustačnej i obsahovej úrovni
venuje vydavateľstvo Perfekt. Svedčí
o tom edícia Súborné dielo Vojtecha Za-
marovského, jestvovanie Klubu priate-
lov historickej literatúry a v roku 2002
aj vydanie série faktografických kníh
o významných Slovákoch v našich de-
jinách. V tomto rámci *Dušan Mikolaj*
zostavil reprezentatívnu publikáciu
Majstri štetca o osobnostiach sloven-
ského maliarstva a sochárstva, *Draho-*
slav Machala o slovenských spisovate-
loch publikáciu *Majstri slova* a tandem
Ladislav Švihran a *Ondrej Pöss* vytvo-
rili publikáciu o osobnostiach sloven-
skej vedy *Majstri ducha*. Každý posta-
ve je v týchto publikáciách venovaná
dvojstrana ponúkajúca mozaikovo
usporiadané informácie. Vecné, ency-
klopedicky koncipované texty sa kon-
frontujú so zaujímavými epizódkami
z ich života a s bohatou fotodokumen-
táciou. Mladý čitateľ tak bezbolestne
a príjemne vstrebáva informácie a zá-
roveň sa rovnako nenápadne a nevtie-
ravovo formuje jeho národné povedomie.
V tom istom vydavateľstve vyšla aj ďal-
šia publikácia literatúry faktu, kniha
Matúša Kučeru Cesta dejinami. Stredo-
veké Slovensko (Perfekt). Publikácia je
vlastne reedíciou staršej autorovej kni-

S. Dusík / D. Dušek: Pravidivý príbeh o Pačovi

hy Slovensko v dobách stredovekých,
ktorá pôvodne vznikala v časopise *Sl-*
niečko, a súdiac podľa predslovu, mal
by v takomto novom habite vyjsť aj po-
hľad na novovek našej krajiny. Kniha
s výpravnou fotodokumentáciou, so
systematickým výberom a prehľadným
usporiadaním faktov podáva dejiny
nášho národa od príchodu na dnešné
územie až po bitku pri Moháči ako ži-
vú ľudskú drámu jednotlivcov i doby.
V tejto súvislosti podotknime, že o no-
vé aktualizované vydanie ide aj v kni-
he *Kvety Daškovej Slová z dovozu*
(Q 111), ktorá je svojráznym a zaují-
mavým slovníkom cudzích slov pre
deti.

Úsmevné poznávanie ponúka kniha
Ivana Popoviča Mať tak o koliesko
viac! (MY STUDIO). Jej tematické i di-
zajnové zameranie deklaruje podtitul:

Veselé obrázky o vážnych vynálezoch. 52 naozajstných príbehov, ktoré vymyslelo 20. storočie. Vtipné karikatúrne kresby I. Popoviča dotvárajú rovnako vtipné rozprávanie o tom, ako vznikli veci, ktoré sú dnes už bežnou samozrejmosťou nášho života. Popovič rozpráva ľahko, fakty originálne odkrýva z prekvapujúceho uhla pohľadu a mnohokrát v paradoxných súvislostiach. Jeho kniha sa teda stáva nielen prameňom seriózneho poznania, ale zároveň aj dobrej zábavy. A keďže sa I. Popovič v doslove vyjadril, že ak sa mu podarí vyprovokovať čitateľa k smiechu, potom môže „chodiť po Bratislave pyšný ako páv“, možno mu toto právo priznať.

Napokon je tu ešte celkom špecifická náučná knižka pre malé deti, *Bubliny* (Aspekt) *Jany Juráňovej*. Opäť ide o interaktívnu publikáciu, v ktorej deti podľa inštrukcií sformulovaných v závere krátkych výkladových pasáží môžu kresbou vyjadriť svoje predstavy. Názorne, pomocou konkrétnych detailov je tu vysvetlená podstata problému osobného priestoru, slobody rozhodovania, asertivity a tolerance. Autorka postupuje systematicky od názorného výkladu fenoménu osobný priestor, cez konkretizáciu prvkov, ktoré ho formujú, až po rovnako názornú predstavu o fenoméne tolerance. Vznikla tak knižka pre predškolačkov, ktorá je pre nich zrozumiteľnou lekciami o autenticite osobnosti.

Špecifickú modifikáciu poznania predstavujú memoáre a empirické záznamy skúseností. K memoárovej literatúre patrí zaiste séria kníh *Júliusa Satinského*, z ktorých by do kontextu čítania detí mohli mieriť hlavne *Chlapci z Dunajskej ulice* (Albert Marenčin Vydavateľstvo PT). Subjektívizované rozprávanie o Bratislave jeho detstva je základom citového rozmeru textu. Ro-

vina spomienok je transformovaná cez dospelostnú analýzu a konfrontáciu, fakty sú podkladané bohatou fotodokumentáciou a vytvárajú vecný rozmer textu. Ľahko ironizujúce a sebaironizujúce podanie, typické pre Satinského, umožňuje vidieť veci patetické civilne a veci triviálne zasa ozvláštene. Publicistické, živo a šľavnato porozprávané historiky sú pôvabné pre súčasníka (najmä dospelého) štýlom podania i ľudskou múdrosťou, bude však zaujímavé sledovať, aký recepčný ohlas budú mať jeho texty u mladších generácií, ktorým už bude chýbať priame zažitie jeho rozprávačstva.

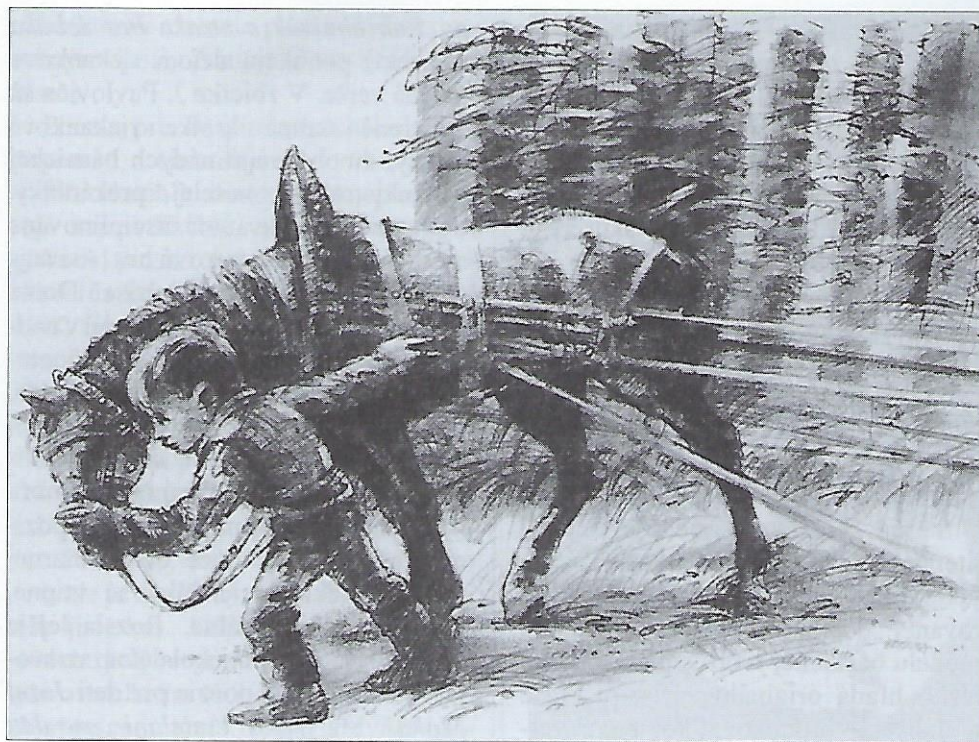
Autentickú zážitkovosť, ale len amatérske literárne kvality majú aj empirické záznamy príhod z potuliek po prírode. Majú spravidla podobu poviedky, resp. črty, teda útvaru bez výraznejšieho fabulovania. Objavujú sa každý rok predovšetkým v regionálnych vydavateľstvách – v minulom roku boli zastúpené napr. knihou *Štefana Šramku a Janky Šramkovej Poviedky o zvieratách z Demänovskej doliny* (GRAFON dtp štúdio), publikáciou *Igora Mráza Horár Sever*. Poľovnícke poviedky z Liptova (EPOS) alebo *Štefana Terena Advokát medved'ov* (vl.nákl.).

Už najmenej jedno desaťročie trvá defenzíva príbehov o deťoch a tento stav pretrváva aj v roku 2002. V kníhkupectvách sme objavili iba dve prózy patriace do tohto okruhu aj tie mali vročenie 2001. (O próze Emila Borčina *Srdce na dlani*, Vydavateľstvo FB, boli naporúdzili len informácie z druhej ruky, rovnako ako o próze – pravdepodobne prvotine – Silvie Okáľiovej *Fantastické prázdniny na starom zámku*, Iris.) Pre prózy *Pavly Kováčovej* sú charakteristické každodenné udalosti a harmonické rodinné prostredie. Aj v novej knižke *Hrmelo, pršalo* (Osveta) akoby autorke projekcia

k je transformovaná cez
analýzu a konfrontáciu,
dané bohatou fotodoku-
mentáciou, vytvárajú vecný rozmer
a ironizujúce a sebaironi-
zujúce, typické pre Satinského,
a veci patetické civilne
zasa ozvláštnene. Pub-
likácia šťavnato porozprávané
a vhodné pre súčasníka (naj-
mä štýlom podania i ľud-
skými bude však zaujímavé
a neprechýbený ohlas budú mať
aj mladších generácií, ktorým
príamo zažitie jeho roz-

právnikov, ale len ama-
teurkej kvality majú aj empiric-
ke a ľudské z potuliek po príro-
de a vidla podobu poviedky,
a útvaru bez výraznejšie-
ho. Objavujú sa každý rok
v regionálnych vydava-
tstvách. Minulom roku boli zastú-
penými **Štefana Šramku**
Poviedky o zvieratách
Poviedky o zvieratách (GRAFON
vydavateľstvom) a *Igora Mráza*
Poľovnícke poviedky (OS) alebo *Štefana Tere-
šoviča* (vl.nákl.).

Jedno desaťročie trvá de-
baty o deťoch a tento stav
trvá aj v roku 2002. V kníhkupec-
stvách sa objavili iba dve prózy patriar-
chálne aj tie mali vročené
a Emila Borčina *Srdce na*
prázdny FB, boli naporúdzajúce
z druhej ruky, rovnako
pravdepodobne prvotine –
Fantastické prázdniny
ku, Iris.) Pre prózy *Pavly*
charakteristické každo-
denné a harmonické rodinné
v novej knižke *Hrmelo, pr-*
akoby autorke projekcia

S. Dusík / O. Sliacky: *Paprad'ový kvet*

nedramatického sociopriestoru a koncepcia hrdinu všedného dňa nedovoľovala vytvoriť napínavejší, a teda aj príťažlivejší dej. Konflikty sú potom mnohokrát umelo vytvorené a hrdinkino prežívanie určitej udalosti ako problému je málo presvedčivé, zostáva iba vo verbálnej polohe. Pokojná atmosféra príbehov vyznieva napokon do istej miery dosť monotónne. Je to však profesionálne poctivý, hoci štandardný príspevok do prózy pre malých čitateľov. K prvočitateľom a predčitateľom mieri aj druhá prozaická kniha *Danuše Dragulovej-Faktorovej* z minulého roka *Princezná z paneláka* (Daxe). Pokus o poviedkový cyklus zo života dnešných sídliskových detí sa v prvých kapitolkách rozbehol celkom sľubne (hoci absenciu jazykového redaktora v texte cítiť) a začali sa ukazovať aj ná-

znaky perspektívneho sujetového zauzlenia (dievčatá verzus chlapci, s možnosťou budovania si prestíže). Postupne však prózy naberali čoraz vyššiu mieru didaktizmu a ten sa napokon v posledných kapitolách stal už celkom očividný. Ani ako prozaička teda táto autorka predbežne neprekročila hranicu, ktorá oddeľuje triviálnu literatúru od umeleckej. Kniha zostala len kvantitatívnym prínosom do chudobnej žánrovej oblasti detskej literatúry.

Dosť veľkým sklamaním musí byť pre dospelávajúce čitateľky dievčenský románik *Tone Revajovej Denník Majky z Majáka* (Osveta). Už z technického hľadiska sa text, vysádzaný prehustené, zle číta. Použitá denníková forma, ktorá by mala umožniť pohľad do vnútra postavy, v skutočnosti zostáva iba rekvizitou, rozprávanie plynie v deskrip-

tívnom tóne. Jeho obsah tvoria triviálne udalosti zo života maturantky Majky a z jej pôsobenia v detskom divadielku Maják. To, čo mohlo byť zdrojom skutočného vnútorného dramatismu postavy (maturita, neúspešné uchádzanie sa na štúdium herectva, skúsenosť opatrovateľky detí v Anglicku), to autorka vybavila už len celkom lapidárnym epilógom. Ak teda išlo o pokus zachytiť psychosociálne peripetie dnešných mladých ľudí, potom tento pokus zlyhal: aj dospievanie, aj súčasnosť zostali len v nepresvedčivom verbalistickom náčrte.

Starou „bolačkou“ súčasnej detskej literatúry je nedostatok poézie. Tento fakt možno vysvetliť aj tým, že v preferovanej poetizovanej hre súčasného modelu básnickej tvorby autor už dnes ťažko hľadá originálne prístupy. Ešte najľahšie je produkovať komerčné veršované abecedáre: veď ktorýže rodič, ktorému záleží na úspešnom napredovaní dieťaťa, odolá príležitosti pomôcť dieťaťu zvládnuť abecedu pomocou veršikov? Takýto typ veršov je najtypickejšou ukážkou poézie, akú L. Feldek pred desaťročiami v článku Bude reč o literatúre pre deti uštipačne charakterizoval slovami: „Zneužívajúce bitie na jedinú strunu detskej psychiky: na to navivné, nevyberavé lipnutie za prostotou, primitívnosť okorenená rytmom, rýmami a trochou zvukomalby“. V roku 2002 typ remeselnej poézie abecedárového charakteru predstavuje napr. kniha *Václava Šuplatu Veselá abeceda* alebo *Evy Jamborovej Škôlkárova abeceda* (obe Junior). Inakšie do básnickej tvorby pre deti pribudli tri pôvodné zbierky veršov a jeden reprint, napospol diela starších a skúsených autorov. Nové básnické knihy *Jozefa Pavloviča Dom píše verše komínom* (Spoločnosť autorov umeleckej literatúry SAUL) a *Borisa Drop-*

pu Rak ohnivák a straka bez zobáka (Perfekt) ponúkajú deťom riekankovo ladené verše. V zbierke J. Pavloviča sú vydarené najmä krátke riekankové útvary, mnohé majú nádych básnickej hádanky alebo veselej prekáranky. Sympatické je, že autor disciplinovane a funkčne využil jazykovú hru. Asi najslabším článkom knihy je báseň Doma najlepšie, v ktorej sa nápad utopil v nadbytku slov. Na jazykovej hre, monotematicky orientovanej na zvieraciu ríšu, sú postavené aj riekanky B. Droppu. Ich sémantické zaťaženie je nižšie, väčšinou ide o zvukový onymiu a kalambúry orientované najmä na rýmové pozície verša a vyúsťujúce do rozmarnej pointy. Niektoré riekanky sú vtipné, niektoré dosť banálne. Rozsiahlejšie veršované útvary ponúkol deťom vo svojej druhej zbierke poézie pre deti *Jozef Mokoš*. Má názov *Vysielanie pre deti* (Vyd. Spolku slovenských spisovateľov) a jej podtitul *Pesničkové básničky pre veľkých i maličkých (a pre ich rodičov, ktorí boli, sú alebo ešte len budú deťmi)* má konvenčný sebareklamný charakter. Tak ako v prvej Mokošovej knihe pre deti, aj tu vtipné nápady často prekryl verbalizmus a kostrbatý veršový rytmus. Napokon spomínaným svojráznym reprintom je kniha *Bola raz jedna trieda (a iné triedy)*, v ktorej vydavateľstvo Buvik (zostavovateľka Ľuba Kepštová) ponúklo komponovaný výber z rovnomennej zbierky *Kristy Bendovej* a zo zbierky *Tomáša Janovica* Kto sa nehrá, z kola von. Nápad vydať už klasickú zbierku K. Bendovej v takejto úprave bol šťastným krokom: do výberu sa dostali tie satirické básne, ktoré dodnes nestratili obsahovú aktuálnosť. Janovicove básne zasa pomáhajú v kompozícii knihy simulovať koncepciu jedného školského dňa, doplnenú satirickým obrazom žiackych

vák a straka bez zobáka
nikajú deťom riekankovo
V zbierke J. Pavloviča sú
najmä krátke riekankové
e majú nádych básnickej
bo veselej prekáranky.
e, že autor disciplinovane
užil jazykovú hru. Asi naj-
kom knihy je báseň Doma
orej sa nápad utopil v nad-
Na jazykovej hre, monote-
tovanej na zvieraciú ríšu,
j riekanky B. Droppu. Ich
zaťaženie je nižšie, väčši-
akovú onymiu a kalambú-
né najmä na rýmové pozí-
vyúsťujúce do rozmarnej
toré riekanky sú vtípné,
st banálne. Rozsiahljšie
vzry ponúkol deťom vo svo-
erke poézie pre deti **Jozef**
názov *Vysielanie pre deti*
slovenských spisovate-
titul *Pesničkové básničky*
i maličkých (a pre ich rodi-
li, sú alebo ešte len budú
konvenčný sebareklamný
ak ako v prvej Mokošovej
ti, aj tu vtípné nápady čas-
erbalizmus a kostretatý ver-
Napokon spomínaným
reprintom je kniha *Bola raz*
(a iné triedy), v ktorej vy-
Buvik (zostavovateľka Ľu-
á) ponúklo komponovaný
nomennej zbierky **Kristy**
zo zbierky **Tomáša Janovi-**
chrá, z kola von. Nápad vy-
eckú zbierku K. Bendovej
rave bol šťastným krokom:
a dostali tie satirické básne,
es nestratili obsahovú aktu-
ovicove básne zasa pomá-
pozícii knihy simulovať
jedného školského dňa, do-
rickým obrazom žiackych

charakterov a veselo parodickým záve-
rečným „ponaučením“ (Dobré rady nad
zlato).

Poézia pre dospievajúcich bola od-
nepamäti absentujúcim ohnivkom.
V 90. rokoch ju čoraz dôraznejšie sup-
lujú najmä knižné vydania textov po-
pularnej piesne, popri tradičnejších vý-
beroch z tvorby pre dospelých. V roku
2002 takýto výber z modernej sloven-
skej ľúbostnej lyriky pripravila **Nataša**
Đurinová. V jej *Veršoch po objatí. Bás-
ne nie(len) pre zamilovaných* (IKAR)
v abecednom poradí defiluje päť desia-
tok slovenských básnikov od J. Smreka
a J. Kostru až po I. Koleniča a A. Tur-
na. Pravdaže, dalo by sa pýtať, prečo
tam nie je zaradený ten alebo onen bás-
nik (poetka). Berme to však tak, že
podobný výber je vždy aj prejavom zo-
stavovateľovho osobného vkusu. V kaž-
dom prípade tento užitočný výber bás-
ní o láske sa pre mladých môže stať
chodníčkom k modernej slovenskej po-
ézii. Vo všeobecnosti však možno kon-
štatovať, že hoci poézia pre deti nepri-
niesla ani v roku 2002 prekvapenia,
v porovnaní s predchádzajúcim rokom
sa ukázala živšou súčasťou detskej lite-
ratúry.

Osobitnou kategóriou literatúry sú
knihy kreatívneho písania detí. Tieto
slohové alebo literárne výtvary detí na
určitú tému (zo života alebo arteficiál-
nu, akou je napr. v súčasnosti téma Pi-
nocchia pri príležitosti 120.výročia vy-
dania knihy) sa v posledných rokoch
objavujú viac-menej pravidelne. V mi-
nulom roku takto vyšli okrem prác za-
čínajúcich mladých autorov *Gemerská*
tvorba mladých (**Anna Kuricová-Alena**
Petrincová, Knižnica M. Hrebendu
Rim. Sobota) aj slohové útvary róm-
skych detí z Jarovnic. Vybral, usporia-
dal a výtvarnými prácami rómskych
žiakov publikáciu opatril tamojší učiteľ

M. Dusíková /
A. Ch. Branchi: *Dúhové rozprávky*

Ján Sajko a publikácii dal príznačný
názov *Bože, dopraj im šťastie* (Nadácia
Milana Šimečku). Autentické výpove-
de, ktoré sú väčšinou záznamom empí-
rie (len v niekoľkých prípadoch vidieť
náznaky fabulovania), prostredníctvom
reflexie rómskych detí znútra tohto et-
nika odkrývajú jeho duchovný i hmot-
ný marazmus a na čitateľa pôsobia ako
dojímavý a bezmocný apel.

Na základe predchádzajúcich úvah
možno dospieť k nasledujúcim záve-
rom: Rok 2002 potvrdil menšinové
postavenie umeleckej literatúry v hod-
notovom kontexte tvorby pre deti a mlá-
dež. Kvantitatívne aj tentoraz prevážila
triviálna amatérska a komerčná spisba.
Pre amatérsku tvorbu je charakteristic-
ké, že vychádza v neznámych súkrom-
ných, resp. regionálnych vydavateľ-

stvách, adjustačne je poväčšine skromnejšia – dizajn tiež nesie znaky amatérstva. Autori takejto literatúry, či už empirickej, alebo „artistickej“ (v tom rámci spravidla rozprávky) sa síce snažia o umeleckú tvorbu, lenže miera talentu je výrazne nižšia než ambície. A tak jej hodnotová úroveň zostáva provinčná a distribučný dosah regionálny, pričom pravdepodobne zostane v okruhu blízkych, známych, krajanov. Komerčnú kategóriu textov, keďže zaisťuje vydavateľovi primeraný zisk, kričľavo zviditeľňuje už výpravná adjustáž, ktorá spolu s obsahovou stránkou nadbieha požiadavkám a očakávaniam adresáta s nižším prahom esteticko-umeleckého čítania a s vysokým očakávaním nenáročnej zábavnosti. Remeselnosť a sériovosť takýchto kníh už má veľmi málo spoločného s neopakovateľnosťou a nezameniteľnosťou umeleckej tvorby. Táto oblasť literatúry nemá problémy s distribúciou po celom území krajiny, počnúc kníhkupectvami, končiac nákupnými megacentrami. V ťažkej ekonomickej situácii si ňou vypomáhajú aj mnohé renomované vydavateľstvá, systematicky sa na ňu orientujú predovšetkým vydavateľstvá Junior a Fortuna Print.

Literatúra umeleckých hodnôt kvantitatívne neprevažovala ani v predchá-

dzajúcich rokoch. Od polovice 90. rokov ju viaceré vydavateľstvá systematickejšie posilňujú reedíciami overených literárnych hodnôt. Táto aktivita sa do dnešných dní stala dobrou tradíciou predovšetkým vydavateľstiev Mladé letá, Perfekt, Buvik, Q111 a Ikar, pričom v posledných rokoch je evidentný systémový prístup k výberu reprintov (tak Buvik sa orientuje na výbery z klasickej detskej literatúry pre najmenších, Ikar na vydávanie kníh zo Zlatého fondu literatúry pre deti a mládež, Perfekt na reedície modernej národnej literatúry a literatúru faktu a pod). Reedície kvalitných literárnych diel sú takto jednou z oblastí knižnej kultúry, ktorá pomáha udržiavať umeleckú úroveň slovenskej detskej literatúry na trhu a do istej miery vyrovnáva i žánrovú disproporčnosť súčasnej literatúry pre deti a mládež (v minulom roku najmä absenciu príbehov zo života detí). Kvalitatívnu úroveň celoročnej „žatvy“ však určujú vydavateľské počiny pôvodnej tvorby. Z tohoto hľadiska sa rok 2002 ukazuje prínosný nanajvýš vo sfére literatúry faktu. Napriek prevahe rozprávky a rozprávkovosti skutočnej literárnej imaginácie ubudlo, a tak sa zdá, že umelecké hodnoty si v roku 2002 vybrali oddychový čas.

Literatúra pre deti a mládež 2002

BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, v spolupráci so Slovenskou sekciou IBBY a Katedrou slovenskej literatúry a literárnej výchovy PdF UK usporiadali 14. marca 2003 hodnotiaci seminár o minuloročnej tvorbe pre deti. Jeho súčasťou bolo i hodnotenie ilustračnej úrovne detskej knihy, dramatickej tvorby a desaťročného jubileum revue Bibiana. Na rozdiel od predchádzajúcich ročníkov sa seminár po prvý raz uskutočnil na pôde Pedagogickej fakulty UK. Nápad preniesť uvažovanie o stave detskej literatúry medzi tých, pre ktorých je detská literatúra jednou z profilových študijných disciplín, sa stretol medzi poslucháčmi s veľkým záujmom. Škoda, že podobný záujem o seminár neprejavili samotní tvorcovia, autori a ilustrátori súčasnej detskej knihy. (os)